

PUSTINJSKA ZORA

VARIS DIRIJE I ŽANA D'EM

Prevela
Aleksandra Čabraja

Laguna

Naslov originala

Waris Dirie and Jeanne D'Haem
DESERT DAWN

Copyright © Waris Dirie 2002
Translation copyright © 2011 za srpsko izdanje, LAGUNA

Vama

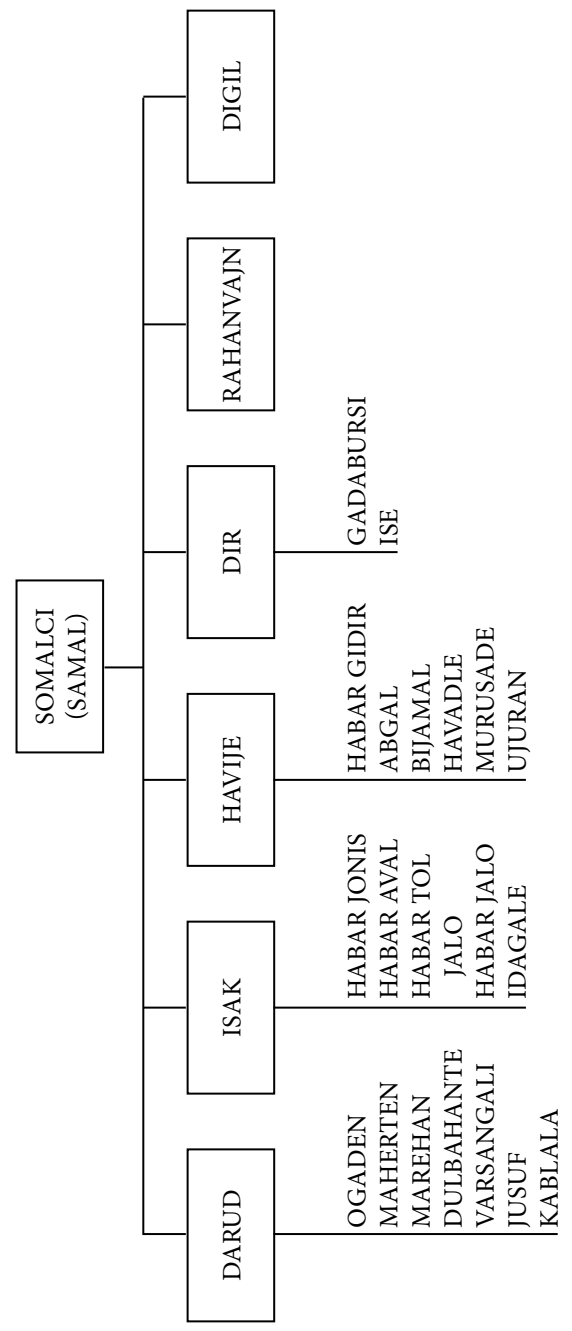
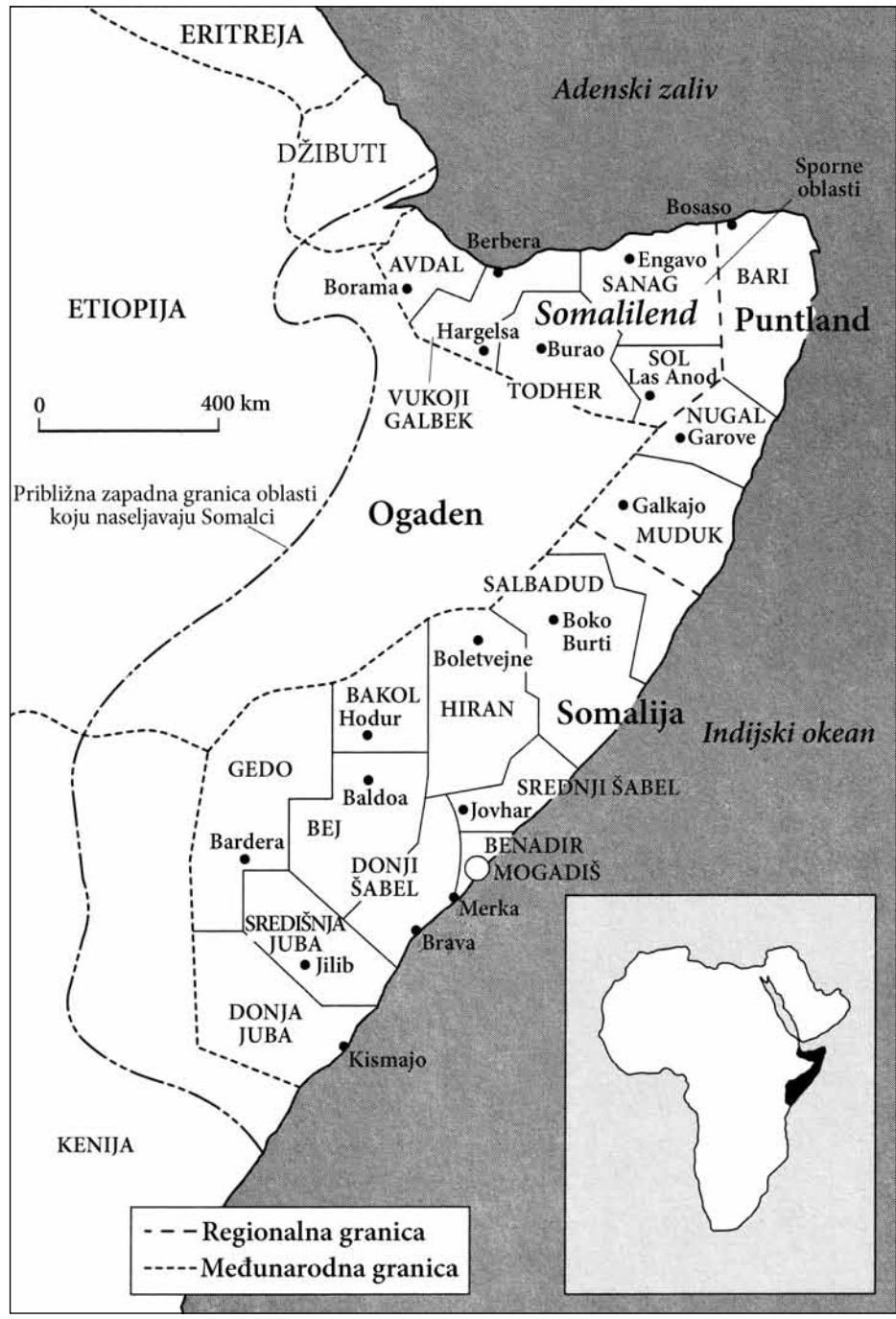
Da sedim i sanjam, da sedim i čitam
 Da sedim i učim o svetu
 Izvan ovog sveta, ovde i sada –
     Našeg tegobnog sveta –
 Da sanjam široka prostranstva duše
 U snovima koji se nikad ne ruše
 Nesputano, slobodno – pomozite mi!
     Svi vi koji sanjate i sami,
     Pomozite mi da svet
     Stvorimo novi.
 Svoje snove poklanjam vama.

Lengston Hjuž

Afriko, prelepa si

Je li ti iko rekao
kako si lepa,
Afriko?
Tvoje bujno telo
i zamamne usne
ljubile su moju dušu
i, Afriko, vezana sam za tebe
ritmom bubnjeva
moje srce pumpa
krv mog života
i ti moja si.

Rašida Ismaili

1.

PUSTINJSKI SNOVI

Došao čovek kod božjeg glasnika i pitao ga: „O božji glasniče, ko najviše zaslužuje moje prijateljstvo?“ Prorok mu odgovori: „Tvoja majka.“ A čovek upita: „A posle nje?“ Prorok odgovori: „Tvoja majka.“ Čovek ponovo upita: „A posle nje?“ Prorok odgovori: „Tvoja majka.“ Čovek opet upita: „A posle nje?“ Prorok mu reče: „A onda tvoj otac.“

Tradicionalna somalska priča o proroku Muhamedu

Đavoli su u Somaliji beli. Zovu se *džini* i ima ih svuda. Svuda! Uvlače se u ljude i životinje i izazivaju bolesti. Izvode svoje vragolije i izluđuju vas. Kad nešto ostavite negde i ta stvar odjednom nestane, osvrćete se i znate da ju je uzeo *džin*. Moja majka je vikala na njih: „Hej! Đavole! Ostavi mi stvari! To nije za tebe; gubi se odavde.“ Moja majka je znala sve o njima, i umela je da ih se otarasi. Znala je tajne bajalice i koje lišće ili kora drveta mogu da oteraju *džine* kada smo bolesni. Kuvala je cveće i korenje ili nam davala da ih jedemo žive i čuvala lekovito lišće i gljive u kožnoj kesici. Umela je da gata po dimu, vetru i zvezdama i znala je da pogodi pravi trenutak. Bila je ugledna, jer je bila obdarena mnogim magijskim

moćima. Sećam se kako su ljudi često, dok sam bila mala, njoj donosili bolesne životinje.

Rođena sam u somalskoj pustinji. Ne znam koliko je dece rodila moja majka. Mnoga od njih nisu poživela. Kao i većina Somalaca, čuvali smo kamile i koze i živeli od njihovog mleka. Po običaju, moja braća su čuvala kamile, dok su devojčice brinule o sitnijim životinjama.

Moja porodica nikad nije ostajala na jednom mestu više od tri-četiri nedelje. Pošto bi životinje popasle travu, morali smo da krenemo dalje da bismo imali čime da ih hranimo.

Jednoga dana, pošto sam napunila oko osam *gu* ili kišnih razdoblja, čuvala sam koze nedaleko od logora svoje porodice. Tog jutra sam se spustila i opet popela strmim peščanim obalama *tuuga*, ili suvog rečnog korita, do mesta koje sam videla prethodnog dana. Tamo je bilo sveže trave i nekoliko akacija. Krupnije koze propinjale su se na zadnje noge i vukle grane naniže da bi dohvatile lišće. U sezoni kiša oko koza u naselju nema mnogo brige, ali kada je suša, mora im se pronaći dovoljno trave i ne smeju se ispuštati iz vida ni na trenutak, jer grabljivci vrebaju iza svakog grma. Tog vrelog popodneva sedela sam u hladu pevušeci i igrajući se lutkama koje sam napravila od granja. Oduvek sam znala šta želim da postanem. Čak i kao mala, imala sam viziju. Znala sam za koga ću se udati. U igri sam imala i svoju kuću. Manji kamenčići predstavljali su moje koze, a veći kamile i stoku. Od peska sam izgradila veliku kuću. Vlažan pesak bio je najbolji jer sam od njega mogla da napravim malu kolibu sličnu našoj, ali je moja bila još bolja, jer sam mogla da je oblikujem upravo onako kako sam želela. Moja majka je podigla našu kuću i zastrla je prostirkama koje je isplela od visoke trave, da bi sve mogla brzo na natovari na naše kamile kad smo se selili. Moja kućica je bila bezbedna i

ljupka, kao i njena. Imala sam muža i decu, i živeli smo daleko od moje porodice.

Usred dana, činilo se da je sunčeva vrelna sve zakovala. Duž peščanog *tuuga* sve se dobro videlo, nadaleko u oba pravca. Uveče, vraćajući se u naš logor, videla sam opake žute oči hijena kako motre na mene i koze. Plašila sam se, jer su hijene lukave i ako niste na oprezu, mogu lako da se uvuku između vas i neke koze. Morate se pretvarati da ste jaki i neustrašivi, da ne bi naslutile da se plašite.

Belka, majčina omiljena koza, digla je glavu i onjušila vazduh, te sam i ja digla pogled. Videla sam nekog čoveka kako hoda duž *tuuga* vodeći za sobom kamilu na upletenom konopcu. Kamile obično idu za kamilom predvodnicom koja nosi drvenu klepetušu. Zvuk klepetuše tupo odjekuje a ostale kamile je slede jedna za drugom, poput slonova koji se surlama pridržavaju jedni drugima za repove. Ova čudna kamila se nekako neobično uvtala u stranu. Nije se opirala, ali je drhtala i pena joj je išla na usta. Povremeno bi stala i počela da se tresu. Tu životinju je spopao *džin*; u nju se svakako uvukao đavo. Gledala sam kako čovek vodi sirotu životinju uzbrdo. Odjednom se srušila i sklupčala. On je vikao, goneći je da ustane. Počeo je da je udara prutom po stomaku, ali je kamila samo ležala, mahnito se trzajući na pesku. Pomislila sam da je sigurno *hahl*, ženka, i da je trudna, veoma vredna životinja. Muškarac je seo i uhvatio se za glavu. Iznenadila sam se ugledavši odraslog čoveka kako sedi u prašini. Nomadi stoje i odmaraju se sa stopalom oslonjenim na butinu i s rukama prebačenim preko štapa na ramenima, ili ponekad čuču na zemlji. Nikad ranije nisam videla da neko tako tuče kamilu. U mojoj porodici kamile su se smatralle dragocenim. Čovek koji poseduje kamile ima moć. Može da ih proda ili da za njih kupi ženu, ili bilo šta drugo što želi.

To su čarobne životinje. Moj otac i rođaci bili su strogi prema svojim kamilama, ali ih nikad nisu tukli, osim kad su bile tvrdoglave i neposlušne. Kamile su opasne, i znala sam da treba da se čuvam njihovih jakih kopita i oštih zuba.

Nisam htela da čovek vidi kako ga posmatram, jer sam se plašila da bi mogao istući i mene. Želela sam da otrčim kući i ispričam sve to majci, ali se nisam usuđivala da ostavim koze. Otac bi se razbesneo i išibao me ako bi životinje odlutale ili ako bi ih se dočepale hijene. Stajala sam poput male gazele zatečene u grmu, jedva se usuđujući i da dišem.

Napokon je *hahl* prestala da se tresse. Nekoliko trenutaka se osvrtna i kao da je shvatila da leži na zemlji. Trgla se da skupi noge ispod stomaka i onda odjednom ustala. Mada je bila graciozna, kao i većina kamila, iz gubice su joj curile bale i pena. Nepoznati čovek je takođe ustao – gotovo kao da mu se sve to često dešava – i opet počeo da je vuče za sobom. Sišli su u *tuug* i, izašavši sa suprotne strane, krenuli ka našem logoru. Pomislila sam da je čovek sigurno zabrinut zbog bolesne kamile. Ako kamila uginu, ostaće i bez nje i bez mladunčeta, i mogućnosti da odgaji još kamila.

Vrelina i suša trajale su toliko dugo da sam zaboravila kada su počele. Znala sam da moji roditelji brinu, mada ništa nisu govorili. Nismo imali dovoljno vode, jer su izvori u *tuugu* polako presušivali. Nekoliko puta smo se selili da pronađemo vodu za životinje. Preko noći nam je uginulo novorođeno mladunče kamile. Moj mlađi brat, koga smo zvali Starac jer je rođen sed, izjutra ga je zatekao mrtvog. Činilo se da Starac uvek sve zna pre svih ostalih, iako je bio mali. Moj otac je gurnuo siroto mladunče. Same noge i vrat. Zagledao se u nebo bez oblaka. Dok je vladala suša, neprestano je gledao u nebo i molio Alaha za kišu. Nismo mogli da pojedemo meso uginulog mladunčeta, jer se u našoj muslimanskoj veri meso životinje koja nije propisno

zaklana smatra nečistim. Lešinari su nam već kružili iznad glava tako nasrtljivo da smo se našli u senci njihovih dugih krila. Sećam se lepeta i tihog mrmljanja majke dok se molila.

Majka nikad nije propuštala svoje dnevne molitve, koliko god okolnosti bile teške. Ako je neko bolestan, treba da se moli samo tri puta dnevno umesto pet puta i ne mora da klanja, ali moja majka se uvek molila pet puta. Pre molitve, muslimani se peru da bi bili čisti kad se obraćaju Bogu. *Alahu, neka mi ovo pranje očisti dušu...* Imali smo jedva dovoljno vode da nas održi u životu i da napojimo životinje, te nije bilo vode za umivanje. Kada nije imala vode, majka se prala peskom. Pet puta dnevno marljivo bi ispod žbuna iskopala malo zemlje po kojoj nisu gazili ni ljudi ni životinje. Potom je uzimala pesak prstima i prala se njime baš kao vodom. Trljala je njime lice i ruke. Zatim bi prostrla svoju pletenu prostirku za molitvu i okrenula se ka istoku, ka svetom gradu Meki, i molila se, klanjajući, klečeći i pevucheći molitve. *Nema Boga sem Alaha, a Muhamed je njegov prorok...* Sunce nam je bilo jedini časovnik. Određivali smo vreme prema pet molitava, u zoru, u podne, pre zalaska sunca, posle zalaska sunca i noću.

Kad bi moja majka završila molitvu Alahu, smotala bi prostirku i vratila je u našu okruglu kućicu. Nju je sama izgradila od dugog korenja drveta galol. Iskopala je gipko korenje i od njega napravila nastambu u obliku kupole. Potom bi je pokrila prostirkama koje je isplela od trave. Moja majka je bila najvredniji radnik u našoj porodici. Ona je spremala hranu, čuvala decu, gradila kuću, plela prostirke na kojima smo spavali i pravila korpe i drvene kašike. Ona je bila kuvarica, graditelj, lekar i moj jedini učitelj. Moja majka ništa nije rekla o uginulom mladunčetu kamile, samo je nastavila da radi svoje dnevne poslove. „Daće Bog da koze danas imaju mleka“, kazala je. To je govorila svakog jutra kad smo išli da muzemo koze i kamile.

Moja majka je umela sa životinjama. Kad im je ona prilazila, bile su mirne. Kad sam ih ja muzla, morala sam da držim glavu životinje među nogama, u naborima svoje suknje, i da joj se nagnem preko leđa da se ne bi ritala ili uneredila u vedro. Međutim, činilo se da im ne smeta da majka stane pored njih i dodiruje im svilenkasta vimena. Dok ih je muzla, mama se šalila i pevala.

Belka je tog jutra imala najviše mleka i majka ga je podelila na nas osmoro. Pogledala je mog oca pravo u oči, što je retko činila, a kada mu je u ruke dala činiju s mlekom, nekoliko trenutaka držali su je zajedno. Moj tata je bio tako jak da je mogao da nosi u rukama našu najveću kozu. Pripadao je plemenu Darud, najvećem i najjačem klanu u čitavoj Somaliji. Njihov nadimak je *Libah*, ili Lav. Bio je viši od svih ljudi koje sam poznavala i imao je tako oštro oko da je mogao da razlikuje mužjaka od ženke gazele na drugoj strani ravnice. Znala sam da je privlačan, jer sam primećivala kako se žene šale s njim da bi mu privukle pažnju.

Posmatrala sam nepoznatog čoveka kako vodi kamilu u naš logor. Znala sam da ne smem da ostavim koze, ali sam zaista želela da saznam šta se dešava s tim očajnim čovekom i njegovom čudnom kamilom. Odjednom sam videla Starca kako ide suprotnom stranom *tuuga* tražeći drva. „*Calli, calli* – dođi ovamo, dođi ovamo“, dozivala sam ga, pružajući ruke prema njemu. Pitala sam se zašto traži drvo za potpalu. Skočio je dole i stao na dno *tuuga*.

„Šta se dešava?“, doviknuh mu.

„Mama hoće da naloži jaču vatru“, reče on. „Jedan rođak je doveo bolesnu kamilu kod nje da je izleči.“ Ispod sede kose Starac je imao ljupko lice i okrugle zlatnosmeđe oči, boje tamjana. Ličio je na moju majku, koja je bila prava lepotica naše

porodice. Niko to, međutim, nikad ne bi rekao, jer bi tako privukao *džina*, i sigurno bi se nešto loše desilo.

„Starče“, viknula sam, „dođi ovamo i da pričuvaš koze. Moram da odem do mame.“ Moj brat je oklevao, ali je želeo da se pokaže kao dovoljno zrelo da čuva koze. Dečaci su napredovali do najcenjenijeg posla, čuvanja kamila, čuvajući najpre ovce i koze. Obično mu ne bih dozvolila ni da priđe kozama, govoreći da će ih preplašiti. Danas sam toliko želela da saznam šta se dešava da sam se izložila opasnosti da dobijem batine ako Starac izgubi neku kozu.

Brinula sam da će neko primetiti da sam zanemarila svoju dužnost, te sam oprezno prilazila kući. Međutim, niko nije obratio pažnju na još jedno žgoljavo dete. Osećala sam miris dima, vatre i čaja. Videla sam kako moja starija sestra sipa čaj u jednu od naše dve čaše. Visoko je digla sud i sipala čaj u dugom tankom mlazu, a vazduhom se pronese jak miris. Poslužila je čajem mog oca i tog neznanca. Nijednom ih nije pogledala u oči, već je obarala pogled kao pristojna žena. Zapitala sam se zašto majka ne služi muškarce čajem.

Pored naše kolibe kamila opet počeo da se trza i tresu. Kamila je imala napad! Moja majka je kleknula pored nje u dugoj popodnevnoj senci naše kolibe i posmatrala je. Pratila je šta životinja radi, pomno je proučavajući, kao da treba da je kupi. Kamila je bila svetlosmeđa, gotovo boje lavlje grive, a stomak joj je bio naduven jer je u njemu nosila mladunče. Koža joj je bila iskidana a kolena okrvavljena od padanja. Mama je tako netremice posmatrala životinju da je izgledala kao opčinjena – ali ne od straha. Nemo sam čučnula iza majke, jer sam želela da i ja postanem isceliteljka i da otkrijem šta to ona radi.

Moja majka pogleda ka muškarcima koji su pili čaj. Taj čovek je bio dalji rođak mog oca. Nije bio visok kao tata i imao

je glavu neobičnog oblika i dug vrat, nalik nojevom. Posmatrala ga je kako pije čaj i priča s mojim ocem o nekoj političkoj partiji i sukobima u Ogadenu. Želela je da vidi kakav je on čovek. Majka je primetila sasušenu krv i kamilju dlaku na kraju njegovog štapa. Ustala je i polako prišla kamili, nežno pevušeći: „Allah Bah Wain“; „Bog je veliki“, pevušila je. Pruženom rukom dodirnula je kamilu po obrazu a zatim polako, nežno, prešla prstima preko njenog dugog vrata, pa preko ramena do stomaka. Kamila se nije ni pomerila, ali je neprestano drhtala. Mama ju je pomilovala po stomaku, osećajući u njemu novi život. Mada je u utrobi nosila mladunče, životinja je bila tako mršava da su joj rebra štrčala. Mama je spustila uho na njen stomak i oslušnula otkucaje srca mladunčeta. Polako se povukla, a zatim dodirnula penu koja je kapala s crne kamilje gubice. Protrljala ju je prstima i okusila. Otvorila je kamili gubicu i pogledala joj zube i debeli jezik. Kad se životinja upiškila, uzela je malo vlažnog peska i pomirisala ga. Činilo se da čeka pravi trenutak dok je posmatrala kako sunce polako tone za brda u daljini. Znala je kako se zvezde kreću i kada će se vreme promeniti od *gu* kiša do *hagaa* ili suše. Znala je tačno kad šta treba učiniti i kada je bolje sačekati.

Mama uze u ruku pleteni konopac i povuče ga unazad. Namamila je kamilu u *faardisimo*, sedeći položaj. Videla sam kako se kamili duge uši okreću prema majčinom glasu. Životinja je s naporom sela. Najpre je kleknula na prednje noge, a zatim je savila zadnje i sela skupivši noge ispod sebe. Kamile se uče da kleče, jer su u sedećem položaju previsoke da se natovare. I mama je čučnula, tako da je kamili glava bila tačno u visini njenog lica.

Čitav logor se utišao. Muškarci su začutali, žene su prestale da lupaju šerpama. Činilo se da čak i dim što lebdi iznad vatre čeka. Mama je pružila ruke i spustila ih kamili s obe strane lica,

kao da gleda u malo dete. Pogledala ju je pravo u oči – a zatim ju je blago pljesnula. „Izlazi đavole, izlazi odavde! Tu ti nije mesto.“ Znala je tačno koliko puta i koliko jako treba da je udari da bi se *džin* pokrenuo. Uzela je kožnu amajliju koju je nosila oko vrata i izgovarajući svete reči iz Kurana njome dodirnula kamili njušku, dveri njene duše. Kamila je, potpuno nepomična, nekoliko puta udahnula i izdahnula. Zatim je drhtanje prestalo i ona je počela da preživa, što kamile rade kad se odmaraju.

Mama je ustala i pokrila glavu maramom pre no što je prišla mome ocu i njegovom rođaku. Gledajući u zemlju, rekla im je da je zao duh, izvesni *džin*, ušao u kamilu i izazvao napade. „Ona će se uskoro okotiti“, rekla im je mama, „pre mladog meseca. *Džin* zbog kojeg se tresla sada je otišao, ali kamila mora da se odmara i da dobija dosta hrane i vode dok se ne oteli. To će joj pomoći da se izbori sa *džinom*, ako se vrati.“

„Neće da jede“, rekao je tatin rođak.

„Plašila se đavola“, objasnila je moja majka. „Morate je maziti i nežno joj pričati, onda će jesti i ugojiće se.“

„*Hiiyea*, razumem“, moj otac i njegov rođak istovremeno su klimnuli glavom.

„Zaklaćemo kozu, napraviti gozbu i izgovoriti brojne molitve Alahu da otera ovog *džina*“, reče otac. Sigurno sam se trgla kad je rekao koza, jer se on okrenuo i ugledao me. Krenuo je ka meni i zgrabio me za ruku pre nego što sam uspela da pobegnem. Povukao me je ka sebi i ošamario tako jako da sam osetila ukus krvi što mi je potekla iz nosa. Pre nego što je stigao da me opet udari, istrgla sam se i potrčala nazad ka pašnjaku. Dno *tuuga* bilo je tamnije od neba i u sumraku nisam dobro videla. Saplitala sam se o oštro stenje, a trnje sa žbunova galo-la pocepalo mi je kožu. U mraku sam čula jarca Bebu kako mekeće. Zvali smo ga Beba jer je uvek bio najbučniji. Starac je koračao po *tuugu* dok su ga koze poslušno pratile. Tako sam se

obradovala kad sam u polumraku ugledala njegovu sedu kosu da sam zaplakala i nisam mogla da prestanem. Ruka me je bolela kao da je slomljena i znala sam da će me otac opet tući kad se vratimo. Poželega sam majčine ruke na svom licu umesto tog groznog šamara. Zašto im je kamila važnija od kćerke?

Nekoliko godina kasnije, kad su smatrali da sam stasala za udaju, pobjegla sam od oca i teškog života u Somaliji, ali je zapadnjački život po mnogo čemu bio još tegobniji. Očev šamar bio je bolji od usamljenosti s kojom sam se suočila u modernom svetu. Kad god bih se zatekla sama u nekom hotelu u Americi ili Britaniji, sa đavolima koji su se jarcali po celoj sobi, žudela sam za ljudskim dodirrom – pa makar i šamarom – nekoga ko me voli. Oči su mi bile otekle i crvene od suza. Osećala sam se izgubljeno i nisam znala u kom pravcu se moj život kreće. U Somaliji, porodica je sve; odnosi u porodici nasušni su kao voda i mleko. Najgora uvreda koju ste nekome mogli dobaciti bila je: „Dabogda ti se gazele igrale po kući.“ To znači: dabogda ti se porodica zatrla. Gazele su plašljive i nikad ne bi prišle blizu kući koja nije napuštena. Za nas je samoća bila gora od smrti. Nisam imala rođaka oko sebe, a moji odnosi s mojim verenikom Dejnom su se pogoršali. Želela sam da pronađem majku, ali kad sam upitala jednog Somalca o tome šta se dešava Somaliji, rekao mi je: „Zaboravi Somaliju. Ona više ne postoji.“ Pogled mu je bio tup kao da mu je duša ugašena. Činilo mi se kao da mi je rekao da nemam majku. To je bilo nemoguće. Ako više nema Somalije, šta sam onda ja? Moj jezik, kultura i običaji su jedinstveni, čak je i naš izgled osoben. Kako bi jedna zemlja mogla da iščezne kao voda iz *tuga*?

Bila je dvehiljadita godina, devetnaest godina posle mog bekstva. Moj zemlju razdirali su ratovi i glad i nisam znala

šta se dešava s mojom porodicom. Došla sam u Los Anđeles da održim predavanje o genitalnom sakaćenju žena. Pristala sam da govorim o tome mada mi je to veoma teško padalo. Godine 1995. prekršila sam jak tradicionalni tabu i javno govorila o sopstvenom obrezivanju. Postala sam zastupnik Ujedinjenih nacija u vezi s tom temom, ali govoreći o tome, uvek sam budila sopstvena bolna osećanja i fizička sećanja. Kao dete molila sam majku da mi to učine, jer sam čula kako ću, zahvaljujući tome, postati čista i čedna. Bila sam jedva nešto viša od koze kad me je majka držala dok mi je jedna stara žena odsecala klitoris i unutrašnje usmine vagine, nakon čega je zašila ranu. Ostavila je samo majušni otvor, veličine šibice, za urin i menstrualnu krv. U to vreme nisam imala pojma šta se dešava jer o tome nikad, nikad nismo razgovarali. Ta tema je tabu. Moja prelepa sestra Halimo umrla je od toga. Mada mi to niko u porodici nije rekao, sigurna sam da je nasmrtno iskrvarila ili podlegla infekciji. *Midgaan* žene koje obavljaju obrezivanje koriste žilet ili nož naoštren kamenom. One se u Somaliji smatraju nedodirljivim, jer potiču od plemena koje nije potomak proroka Muhameda. Krvarenje zaustavljaju pastom od mirte, ali kada nešto krene po zlu, kod nas nema penicilina. Kasnije, kada se devojka uda, mladoženja prve bračne noći nasilno nevesti otvara šav. Ako je otvor premali, otvara ga nožem. Posle mnogo godina borbe shvatila sam da je zapravo reč o sakaćenju, ali sam i dalje zazirala da javno govorim o tome – plašila sam se da će mi se nešto loše dogoditi što sam se ogrešila o zakon ćutanja.

Kasno sam stigla do hotela u kome se održavala konferencija i nisam znala da se predavanja održavaju u više različitih prostorija. Nisam znala gde ja treba da govorim. Konačno me je neko uputio ka balskoj dvorani. Otvorivši dvokrilna vrata, zaprepastila sam se ugledavši pet-šest stotina ljudi u ogromnoj dvorani. Predsedavajuća Nensi Leno već je sedela

na pozornici sa ostalim učesnicima rasprave. Naučila sam da se u ovakvim situacijama ponašam kao da sam potpuno sigurna u sebe. Duboko sam udahнула, visoko digla glavu i popela se uz malo bočno stepenište do pozornice. Nensi je ustala i prišla da me pozdravi. Bila je veoma ljubazna i njena opuštenost me je smirila.

Učestvovala sam u panelu zajedno sa advokaticom koja se specijalizovala za obezbeđivanje azila i jednom sudanskom lekarkom. Obe su svoju priču potkrepljivale činjenicama i brojevima. Procenjuje se da je oko sedamdeset miliona žena pretvoreno u žrtve ovog drevnog običaja, mada se koreni samog čina kriju u najvećoj tajnosti. U različitim delovima sveta ovaj običaj podrazumeva različite stepene sakaćenja. *Sunna* je otklanjanje klitorisa. Ekscizijom se uklanjaju i usmine. Devojke u Somaliji žrtve su najsurovijeg oblika genitalnog sakaćenja, koje se naziva faraonskim obrezivanjem ili infibulacijom. Klitoris i unutrašnje usmine vagine odsecaju se a rana se zašiva, pri čemu ostaje samo mali otvor za oticanje krvi i urina. Doktorka je rekla da se genitalno sakaćenje žena izvodi kod 84 odsto egipatskih devojčica između tri i trinaest godina. Ovaj običaj, uz to, više nije ograničen samo na muslimanske zemlje – preko šest hiljada devojčica u zapadnim zemljama osakaćeno je ovim postupkom.

Pokušala sam da objasnim šta mi se dogodilo u ranom detinjstvu u Somaliji i da opišem svoje teškoće u vezi sa uriniranjem i menstruacijom. Majka mi je govorila da ne pijem nikakvu tečnost da bi otvor ostao što manji i da spavam na leđima da bi rana što bolje zarasla. Verovala je da će mi to obezbediti bolju budućnost, jer se devojke s netaknutim genitalijama smatraju nečistim i putenim bludnicama. Nijedna majka ne bi smatrala takvu devojku ženom podobnom za svog sina. Moja majka je, kao i svi ostali pripadnici mog naroda, verovala da je infibulacija propisana Kuranom. To što mi se pružila prilika

da govorim o svom genitalnom sakaćenju bio je istovremeno blagoslov i prokletstvo. Bilo mi je drago što ljudi žele da učine nešto u vezi s tim okrutnim običajem, ali sam ipak uvek iznova morala da proživljavam sav bol i čemer koji je on meni prouzrokovao. Svaki put kad sam javno govorila o genitalnom sakaćenju žena, govorila sam protiv nečega u šta veruju moja majka, otac i čitav moj narod. Odricala sam se svoje porodice i tradicije koja je za njih bila veoma važna. Želela sam da izlečim žene koje su prošle kroz to bolno iskustvo, ali sam time postala neprijatelj u svojoj sopstvenoj zemlji. Da sam još uvek živela sa svojom porodicom, nikada se ne bih usudila da o tome bilo šta kažem javno. Kad god sam pričala o genitalnom sakaćenju žena, bila sam preplašena i nervozna. U mojoj kulturi postoji nešto o čemu se ne priča; mi ne pričamo o mrtvima i nikada ne kažemo da je neko lep. Imamo mnogo tajni jer, ako o tome govorite otvoreno, sigurni ste da će se desiti nešto strašno. Uznemirilo me je kad je advokatica rekla da je žensko obrezivanje zapravo oblik zlostavljanja. Moja majka nije želela da me muči. Mislila je da ću tako biti čistija. Da ću tako postati žena koja će biti dobra supruga i majka svojoj deci i služiti na čast svojoj porodici.

Posle mog izlaganja mnogi u publici su želeli da čuju nešto više, ali ja sam se stidela i mislila da nemam više šta da kažem. Činilo mi se da je moj deo predavanja bio grozan. Izašla sam iz prostorije na bočna vrata, ušla u lift i pritisnula dugme za devetnaesti sprat. Tako visoke zgrade me uvek plaše. Kad sam bila dete, moj svet je bio ravan i otvoren, a osećaj da se moje telo kreće naviše u maloj kutiji uvek me uznemirava jer je tako neprirodan.

Ruka mi se tresla dok sam karticom otključavala vrata hotelske sobe i stavljala na bravu natpis „Ne uznemiravaj“. Navukla sam smeđe draperije da mi sunce ne bi ulazilo u sobu. Dan je

bio vedar i bez oblaka, i podsećao me je na moj dom na jugu Somalije. Zavirila sam u minibar i *džin* mi se nasmešio. Rekao je: „Dobro došla! Dobro došla!“ Pokupila sam bočice džina i ruma i zavukla se s njima u krevet. Svaka bočica predstavljala je po jednog vruga, a ja sam ih sve ispila – jednu za drugom.

Moja majka bi umela da otera đavole, ali nisam imala pojma gde je ona, niti da li bi me uopšte više prepoznala. Pripadnici našeg klana oči bi mi iskopali kad bi znali šta pričam o našoj kulturi. Želela sam da budem isceliteljka kao moja majka, ali govoreći protiv genitalnog sakaćenja žena, ja sam je vređala. Učila me je da nikada ne govorim ništa ružno, jer ako zle reči pošalješ u svet, one pobegnu napolje i nikada ih više ne možeš vratiti. Crni anđeo, Malik, sedi na jednom ramenu, a beli đavo, Behir, na drugom. Kada bi Behir nagovorio moju majku da kaže nešto ružno, molila je Malika da to povuče. „Vrati to, vrati to“, kazala bi odmah, pre nego što reči odu predaleko. „Povlačim reč, povlačim reč“, uzviknula sam, ali sam znala da je prekasno. Sve grozne stvari koje sam rekla o svom narodu već su se razletele po čitavom svemiru. Nisam mogla da ih vratim.

Želela sam da zauvek ostanem u svojoj sobi. Navukla sam čaršave preko glave i zavukla se u njih kao kornjača. Bila sam sama i preplašena – propali gubitnik. Snažni jecaji navirali su mi iz grudi i izletali mi iz usta; odavno sam ih zadržavala u grlu. Svaka moja misao bila je prožeta strahom. Kad sam napokon zaspala, sanjala sam da ne mogu da nađem koze, da su odlutale, a ja sam ih svuda tražila. Stopala su mi krvarila od posrtanja po stenama i bodljikavom grmlju. Čula sam koze kako mekeću, ali nisam mogla da ih nađem. Probudivši se, shvatila sam da plačem.

Mada zapravo nisam marila šta će biti sa mnom, samoubistvo je za mene bilo nezamislivo. Majka mi je pričala da je poznavala jednu petnaestogodišnju devojčicu koja se spalila, jer joj roditelji nisu dozvolili da se uda za momka koga je volela.

Nisu je sahranili, a čak ni lešinari nisu prilazili njenom telu. Kad sam u kupatilu sa sjajnim pločicama pustila vodu da se istuširam, setila sam se kako se moja majka prala peskom dok ja puštam litre i litre vode u kanalizaciju. Zurila sam u svoj odraz u ogromnom zidnom ogledalu. Moja majka je izvanredno lepa žena, ali nikada nije videla svoj odraz u ogledalu. Ona nema pojma kako izgleda. Pogledala sam u svoje telo i zastidela se svojih nogu. Noge su mi krive zbog toga što sam kao dete bila neuhranjena, i zbog njih sam gubila manekenske poslove. Poput đavola koji čekaju na raskršću, u Somaliji je glad uvek prisutna. Zapitala sam se jesu li članovi moje porodice još živi. Vesti su retko stizale i uvek su bile užasne. Moj brat Starac je umro, kao i moje sestre Aman i Halimo. Meci zalutali kroz kuhinjski prozor u Mogadišu za vreme političkih sukoba među plemenima ubili su brata moje majke, ujka Voldaba, šaljivdžiju koji je veoma ličio na nju. I moja majka je ranjena, ali je preživela. Ni o kome drugom nisam ništa znala.

Pobegla sam od kuće kada mi je bilo oko trinaest godina, jer je otac hteo da me uda za jednog starca. U Somaliji muškarci kupuju device, a ovaj ćelavi starac koji je hodao pomoću štapa ponudio je za mene nekoliko kamila. Kada je o tome reč, žena nema mnogo izbora, mora da se uda. Nema drugog načina da se preživi u pustinji; za usamljenu ženu nema drugog posla osim prostitucije ili prosjačenja. Nekako sam znala da mi čuvanje koza i služenje jednog starca nisu sudbina. Suprotstavila sam se ocu i pobegla. Majka mi je pomogla; zapravo ne znam zašto. Možda nije želela da se udam za lošeg muža. Naučila me je ovu pesmu:

*Odlaziš u tamnu noć
Da se udaš za zlog muža
Koji te bije pastirskim štapom
Dok ti marama ne spadne s glave.*

Sada sam, sama, pijana i okružena đavolima, čeznula za majkom. Znala sam da bi mi ona mogla pomoći. Pošto sam i sama rodila sina Alekea, žudela sam za svojom majkom, čeznula sam da me zagrlji i da čujem njen tihi glas kako mi šapuće na uho: „Sve će biti u redu.“ Šta god da se između vas dogodi, koliko god vaš životni put bio drugačiji – kad rodite dete, čeznete za svojom majkom. Kad god bih zagrlila svog malog Alekea, kome je sada bilo tri godine, osetila bih kako mi nedostaju moj dom u Africi i moja majka, koja je deo Afrike.

Moja majka veruje u Alaha do poslednje kapi krvi. Bez Alaha ne može da diše, ne može ništa da radi. Nikada ne melje žito i ne muze koze a da pritom ne zahvali Bogu. Tome je naučila i mene i zbog toga je volim. Živeći na Zapadu, zaboravila sam na život u kome ste svakoga trenutka u vezi s Bogom. Sada sam osećala da ću izgubiti sve ako se ne vratim u dom svoje duše u pustinji.

Moje ime, Varis, na somalskom znači pustinjski cvet. Ovalne latice pustinjskog cveta su narandžastožute, a taj mali grm se sagine do tla da zadrži Alahovu zemlju svojim korenjem. U Somaliji ponekad prođe i po godina od jednog do drugog blagoslova kiše, pa ipak, ta biljka nekako opstaje. Kada kiša konačno padne, već sledećeg dana njeni cvetovi procvetaju. Pojavljuju se iz pukotina u tlu, kao nomadski leptirovi. Ti krhki cvetovi krase pustinju kada ništa drugo u njoj ne može da preživi. Jednom sam upitala majku: „Zašto si mi dala takvo ime?“

Majka se malo našalila, rekla je: „Valjda zato što si posebna.“

Razmišljajući o svom imenu, uvek pomislim kako uspevam da preživim poput pustinjskog cveta. To mi govori i moja duša. Posle svega što sam preživela, čini mi se da imam sto trideset godina – a ponekad i više. Znam da sam već ranije mnogo puta bila tu. Razmišljajući o svemu dobrom i lošem u svom životu, zasigurno sam znala da ću uspeli da opstanem. Ne znam zašto

je moja majka odabrala baš tu biljku, ne znam zašto me je Alah odabrao – ali se to dvoje savršeno slaže, to sigurno znam.

Ako ste odrasli u Somaliji, onda znate šta znači ustati i hodati dalje i kad više nemate snage. To sam i učinila: ustala sam iz kreveta i krenula dalje. Znala sam da želim da pronađem svoju majku. Želela sam da se vratim u svoj rodni kraj i sagledam ga novim očima. Samo nisam znala kako da to uradim, jer mi se činilo da je nemoguće da pronađem svoju porodicu – gotovo isto kao što je nemoguće da devojčica koja čuva kamile postane manekenka.

2. SAMA

Žena bez rodbine pleše s decom na grbači.

Somalska izreka

Službenik u putničkoj agenciji u Njujorku gledao me je kao da sam poludela. Prijatelji su me pitali: „Jesi li čitala novine? Mogadiš je ratno područje.“ Dejna je glatko odbio čak i da razgovara o odlasku u Somaliju. Želeo je da njegov bend postane slavan i sve vreme je posvećivao muzici. Očajnički sam želela da pokušam da pronađem svoju porodicu, ali niko u Njujorku nije hteo da me podrži niti da mi pomogne. „Bolje bi bilo da pozovete ministarstvo i pitate ih je li to bezbedno“, rekao je službenik. „Znate li da je Somalija jedno od najopasnijih mesta na svetu?“ Tražeći informacije o Somaliji, nailazila sam na jeziva upozorenja: Sjedinjene Države upozoravaju sve građane da ne putuju u Somaliju. Vlast u Somaliji ne funkcionišu. Trenutnu političku situaciju odlikuju anarhija, međuplemenski sukobi i nasumično razbojništvo. Otmice, silovanja i ubistva bili su veoma česti. Nije bilo nacionalne vlade koja bi mogla da obezbedi bilo kakvu pomoć, niti pak policijske zaštite. Severna oblast, samoproklamovana Republika Somaliland,

osnovana 1991, bila je nešto manje opasna, ali ni tamo nije bilo diplomatskih predstavnika.

Službenik vazduhoplovne kompanije nije znao postoje li letovi za Somaliju na koje bih mogla da presednem. „Nemam pojma kako biste mogli da stignete do tamo“, rekao mi je. „Ne bavimo se time – ne mogu da vam obezbedim redovan let.“ Takođe mi je objasnio da ću, ako želim da putujem u Afriku, morati da se vakcinišem protiv žute groznice, malih boginja, tifusa, hepatitisa B i poliomijelitisa. Sa ekrana kompjutera je pročitao: „Nedavno su u Somaliji zabeleženi slučajevi boginja. Moraćete da uzmete i tablete protiv malarije.“ Sve me je to toliko obeshrabilo da mu nisam ni pokazala pasoš. Moji britanski dokumenti izričito su mi zabranjivali putovanje u Somaliju. Kada su mi u Londonu izdali dokumente, nisu želeli da preuzmu odgovornost za britanskog građanina u Somaliji. „Šta kažete na jedno fino karipsko ostrvo?“, predložio mi je. „Otputujte tamo i odmorite se malo.“ Nisam želela da se odmaram – želela sam da pronađem svoju porodicu.

Pozvala sam ljude koje sam poznavala u Ujedinjenim nacijama. Oni su me upozorili da je putovanje u Somaliju suviše opasno. Rekli su mi da će mi trebati oružana pratnja kud god da krenem i savetovali mi da uzmem stražu i iznajmljeni kamion za vreme čitavog putovanja. Brinuli su da bi fundamentalističke muslimanske grupe mogle da me napadnu ili kidnapuju zbog mog javnog protivljenja običaju genitalnog sakaćenja žena.

Obeshrabrana, vratila sam se u stan. Kao i obično, bio je prljav i neuredan. Sudopera je bila puna prljavog posuđa i kutija kupovne hrane, a veliki komad pice stajao je na kuhinjskom stolu. Nisam volela da se hrana baca. Kad sam bila dete, nismo imali dovoljno hrane za svaki dan. Jednom je moj brat popio svoju porciju kamiljeg mleka i posegnuo za mojim. Gurnula sam mu ruku a on me je tako snažno udario u grudi da sam pala

i isпустиła šoljicu. Slasno mleko prosulo se po zemlji. Odatle ga nisam mogla polizati. Ostale su mi samo suze.

Česma u kuhinji nije bila dobro zavrtnuta pa je voda kapala u sudoperu. Nikada nisam mogla da shvatim takvo traćenje vode. U mom detinjstvu, voda je bila tako dragocena da nikad nismo protraćili ni kap. Ni danas ne puštam vodu da teče dok perem zube ili sudove. To je za mene pitanje poštovanja; poštovanja blagoslova vode. Stan je bio neprovetren; nije bilo zapaljenog tamjana da malo osveži vazduh. Tamjan i mirta potiču iz Somalije i uvek ih palimo da poželimo dobrodošlicu gostima, nevesti ili novoj bebi. Kad se muž vrati s putovanja, žena stane iznad malog gorionika da bi joj suknje i kosa odisale mirisom.

Dejna nije bio kod kuće, a Aleke je bio s bakom. Podigla sam s poda poštu i račune da vidim šta treba platiti, da nam nešto ne bi isključili. Stan je bio pun *džinova* i nevolja. Kad se Dejna konačno vratio, došlo je do džinovske i sveobuhvatne svađe. Završila se tako što sam viknula: „Odlazi, ovde ti nije mesto!“ Zatim sam otišla da se vidim s prijateljicama i popijem pivo da se smirim. Muslimanima je alkohol najstrože zabranjen i moja majka ga nikad nije ni okusila. Osećala sam krivicu što pijem, ali prvo sam izgubila porodicu u Somaliji, a sad mi se činilo da sam izgubila i porodicu na Zapadu.

U Somaliji se svi trude da parovi ostanu zajedno zbog svojih klanova. Žene nemaju pravo na razvod kao muškarci. Muškarci odlučuju kada se brak raskida, a žena može da ostane bez svoje dece i da bude primorana na prosjačenje, bez ikakvih sredstava za život. Dovoljno je da muškarac svojoj ženi, njenoj i svojoj porodici kaže: „Razvodim se od tebe.“ Ako rodbina ne može da ga nagovori da se predomisli, brak je gotov. Ženi je dopušteno da ode ako muškarac ne želi da je izdržava, ali kuda ona može da ode? Šta da radi? Mladoženja mora da dá svojoj nevesti u

posed izvestan broj koza ili ovaca. To je sve što ona može da ponese sa sobom kada se rastanu.

„Varis, tim bolje po tebe“, rekle su mi drugarice, „moraš da se suprotstaviš muškarcima, inače će te iskoristiti.“ Iznenađila sam se, jer sam očekivala da mi kažu: takvi su ti muškarci i pazi da te ne istuče kad se vratiš kući. Moja drugarica Šarla je kazala: „Hej, ostani kod mene nekoliko dana.“ Znala je da smo se Dejna i ja i ranije svađali i smatrala je da će ovo proći, ali ja nisam tako mislila. Otišli smo predaleko. Zapravo se više uopšte nisam osećala kao da smo u vezi. Naša veza bila je kao prazno nojevo jaje na dnu isušenog rečnog korita; u njoj više nije bilo života. Pamtila sam neke delove pesama koje su žene pevale:

*Koze treba čuvati pažljivo
Kamile treba vezati konopcima
Tvojoj deci mnogo štošta treba
Za muža treba da obaviš mnoštvo poslova
A on će te tući za greške koje nisi počinila*

Kad sam se vratila, Dejna nije bio kod kuće. Nije bilo izvičenja i pomirenja. Aleke je još bio kod bake, a ja sam osećala da sam sama sa *džinovima*. Čekali su me i skakutali mi u glavi, pa sam se cele noći prevrtala po postelji. Provela sam besanu noć, opet besna i nervozna zbog svega. Znala sam da je ovog puta zaista sve gotovo.

Kad se Dejna vratio kući, zatražila sam da se odseli. Pogledao me je i odmahnuo glavom. „Ne, ne idem ja nikuda. Ako neko treba da ode, onda si to ti.“ Rekao je to tako odlučno da sam znala da tako i misli. Dugo sam stajala na vratima i posmatrala ga dok se on pretvarao da nisam tu. Zapravo mi je govorio: nateraću te da patiš, Varis. Ako ja treba da odem, ideš i ti.